

Gééf

zie ommezijl

D'66
1976
12

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

DISCUSSIEDAG

22 MEI 1976

J.F. Glastra van Loon, A. Riemen,
M. van Baarsel, P. van Schilfgaarde,
R. Liesker, F. Sjenitzer, J. Dekker

A 20

mei 1976

STICHTING WETENSCHAPPELIJK BUREAU **d**⁶⁶

Geef 8 : NIEUW ADRES SEKRETARIAAT S.W.B. D'66 (tot 1-1-'77)
Waldeck Pymontkade 886, Den Haag, 070-453271

Geef 8 x f 1,75 = f 14,-

Dat zijn de kosten geweest die wij voor u gemaakt hebben
(nl. f 1,40 voor het drukken + f 0,35 porto, per rapport).
Natuurlijk kunnen wij alleen maar vragen of u dit bedrag
overmaakt op : Giro 3322213 t.n.v. penningmeester S.W.B. D'66,
Kennedysingel 11 te Reeuwijk.

I N H O U D

J.F. Glastra van Loon: Inleiding	3
Rapportages	
M van Baarsel: (A 11) Maatschappij - Analyse	8
P. van Schilfgaarde: (A 12) Ondernemingsdemocratie	9
R.Liesker: (A 13) Veiligheid als Maatschappelijke Waarde	10
F.Sjenitzer: (A 14) Industriebeleid	11
J.Dekker: (A 15) De Toekomst van De Grote Stad	12
F.Sjenitzer: (A 16) Ondernemingsgewijze Productie en Sociaal Ondernemerschap	14
P. van Schilfgaarde: (A 17) Inkomenspolitiek en De Groeiende Collectieve Sector in een Democratische Markteconomie	15
M.van Baarsel: (A18) Maak een Begin met Wederkerend Onderwijs	16
R.Liesker: (A 19) Komt Milieubeheer Achteraan ?	17
A.Riemen: Slotbeschouwing	18

INLEIDING

J.F. Glastra van Loon

De belangrijkste kritiek die onze maatschappij-analyse heeft gekregen hield in, dat hij te abstract en te ingewikkeld is.

Ik wil voorop stellen, dat als je lezers je geschrift te abstract en te ingewikkeld vinden, je dat maar beter als een feit kunt accepteren. Je bent er dan kennelijk niet in geslaagd je gedachten en bedoelingen voldoende duidelijk over te brengen. We zullen proberen dat in een volgende versie beter te doen.

Enkele opmerkingen lijken me daarnaast op zijn plaats.

De eerste is, dat ook niet goed is overgekomen, welke plaats we de maatschappij-analyse hadden toegedacht in het geheel van het programmatische werk. De maatschappij-analyse is niet bedoeld als een onderdeel van het programma, maar als een fundering daarvoor. Op die grondslag zijn intussen al een aantal stukken gemaakt over programma-onderdelen. In het verlengde daarvan zullen tenslotte de hoofdlijnen moeten worden geformuleerd van het D'66 programma voor de volgende regeringsperiode.

Waarom hebben we deze opzet gekozen voor ons programmatische werk? De belangrijkste redenen hiervoor waren de volgende:

1. Ons programma mag noch dogmatisch noch utopistisch zijn.
Het moet integendeel zijn geworteld in de maatschappelijke realiteit waarin het moet worden uitgevoerd.
2. Ons programma mag niet een optelsom zijn van losse gedachten, wensen en voorstellen. Het moet integendeel een samenhangend geheel vormen. Geen strooigoed dus, maar een zorgvuldig samengesteld recept. Voor het samenstellen van zo'n recept heb je een goede diagnose nodig.
3. Ons programma moet niet een blauwdruk zijn van een toekomstige maatschappij waarvan niet wordt aangegeven hoe die, uitgaande van de bestaande toestand, kan worden verwerkelijkt en wat de kosten daarvan zijn.

4. Het programma moet een instrument zijn voor het politieke handelen. Het moet richtinggevend zijn voor de lange termijn (en in zoverre relatief algemeen en abstract zijn); het moet operationeel zijn voor de korte termijn (en in zoverre in concrete beleidsvoorstellen zijn uitgewerkt).

Het is met dit doel voor ogen, dat wij ons hebben gezet aan het schrijven van een beknopte - zo beknopt mogelijke - maatschappij analyse. De grootste moeilijkheid waarop we daarbij stuiten was: de ingewikkeldheid van onze maatschappij. Die ingewikkeldheid is, menen wij één van de hoofdoorzaken die maakt dat mensen in de verdrukking raken en dat zij nog maar zelden op voet van wederkerigheid, in verhoudingen van mens tot medemens en overwegend in vluchtige onpersoonlijke relaties met elkaar omgaan. Het is ook een oorzaak die maakt dat onze maatschappij zijn innerlijke samenhang verliest, dat hij verbreekt en steeds moeilijker bestuurbaar wordt.

Dat onze maatschappij ingewikkeld is, wil echter niet zeggen dat hij chaotisch of wanordelijk is. Het tegendeel is waar, hij loopt als een klok. Wij lopen allemaal, met een haast ongelofelijke precisie, op die klok. De ingewikkeldheid van onze maatschappij heeft bovendien de eigenaardigheid, dat hij zichzelf steeds uitbreidt. Twee vragen, zo leek het ons, moesten daarom in onze analyse worden beantwoord:

1. Hoe zit onze maatschappij in elkaar? Wat is het schema dat hem zijn orde geeft?
2. Wat drijft dat proces van ordening in onze maatschappij aan? Wat willen we ermee?

Onze antwoorden op die vragen zijn kort geformuleerd:

1. Het fundamentele ordeningsprincipe van onze maatschappij is (niet een vrije markt, maar) arbeidsverdeling in de vorm van specialisatie.
2. De drijvende kracht achter dit maatschappelijke ordeningsproces is ons streven naar welvaartsvermeerdering door productiviteitsverhoging, d.w.z. ons streven per hoofd van de bevolking steeds meer goederen en diensten voort te brengen en te consumeren.

De onmisbare schakel tussen dit maatschappelijke ordeningsschema en dit streven naar productiviteitsverhoging wordt gevormd door wetenschap en techniek en de stroom van vernieuwingen die zij opleveren.

Deze trits van factoren heeft met zich gebracht veel arbeidsbesparing, een hoge gemiddelde leeftijd en een hoog lichamelijk gezondheidspeil, een hoog opleidingsniveau en grote zowel geografische als sociale mobiliteit. Hij heeft ook geleid tot een hoog verbruik van energie en van natuurlijke grondstoffen, veel milieuvervuiling, veel onpersoonlijke, anonieme, geëtiketteerde afhankelijkheidsverhoudingen en veel menselijke functieverarming.

Functieverarming - U weet wel: ieder wordt steeds beter in het doen van steeds minder - het zit onlosmakelijk vast aan specialisatie, zoals een hoog energieverbruik de keerzijde is van arbeidsbesparing. Arbeidsbesparing maakt mensen vrij voor andere

dingen, een hoog energieverbruik tast ons natuurlijke milieu aan. Specialisatie voert het menselijke kunnen op tot ongekeerde hoogten, functieverlies bedreigt zijn persoonlijke identiteit, de zin van zijn bestaan.

Wij scheppen voor ieder nieuw probleem een nieuwe specialistische deskundigheid. Wij maken voor ieder speciaal doel een door een aparte soort deskundigen bemande organisatie. Ieder van die soorten deskundigen vereist een apart soort opleiding. Ieder van die groepen deskundigen verenigt zich in een eigen vakorganisatie, ontwikkelt een eigen discipline, een eigen jargon. Ieder van die groepen heeft zijn eigen belangen en bekijkt de wereld en de mensen door zijn eigen specialistische bril.

Door de manier waarop wij onze activiteiten organiseren ontstaat een ingewikkeld samenstel van instellingen en van onpersoonlijke machts- en afhankelijkheidsverhoudingen. We zijn een maatschappij aan het worden van geïnstitutionaliseerde afstandsbediening. Dit heeft ook zijn effecten aan de ontvangende kant van al die activiteiten: aan de kant van de afnemers, de cliënten en consumenten van al die goederen, diensten en zorgen die wij zo organiseren. Ook zij worden ingedeeld en opgedeeld volgens de scheidslijnen van de specialisaties en organisaties waarin wij onze activiteiten onderbrengen. Ook aan die kant ontstaan allerlei "monoculturen": van jongeren, van volwassenen en van bejaarden, van kinderen met deze en kinderen met gene leer-, opvoedings- en andere moeilijkheden, van cliënten zus en cliënten zo en gaat U maar verder.

Je zou kunnen zeggen, dat in onze maatschappij een splijtzwam werkzaam is. Maar die splijtzwam heeft dan de merkwaardige eigenschap alles wat hij scheidt weer met een uiterst ingewikkeld netwerk van draden te verbinden. Dat gecompliceerde netwerk maakt dat ieder het hoe langer hoe moeilijker krijgt een weg te vinden in de maatschappij, maar ook een draad te spinnen door zijn eigen leven.

Onze productiviteit is nu zo hoog opgevoerd, dat onze maatschappij met een nog maar heel kleine primaire agrarische sector en een wat grotere secundaire industriële sector een fikse tertiaire dienstensector en een uitdijende vierde non-profit verzorgende sector in stand kan houden. Wat zich zo voor ons begint af te tekenen is een piramide op zijn kop. Een wonder van menselijk technisch en organisatorisch kunnen, waarnaast de piramides van Cheops primitief afsteken. Helaas moeten we ons wel afvragen, of de commercialisering die in deze vorm van welvaartsvermeerdering is ingebouwd niet meer waarden uitholt dan hij behoeft bevredigt en of die vierde verzorgende sector er niet voornamelijk toe dient mensen op te vangen die elk in dit bouwsel worden fijn gemalen. Helaas is het bovendien zo, dat werkgelegenheid in deze ordening van onze activiteiten structureel schaars is geworden en dat een steeds kleiner wordend aantal actieven de economische draagkracht moet leveren voor een groter wordend aantal niet-actieven.

Ziedaar in een vereenvoudigde - nog meer vereenvoudigde en nog meer beknopte vorm wat wij in onze maatschappij-analyse hebben

proberen te zeggen. Het mondt uit in de vraag, of wij met ons streven naar welvaartsvermeerdering door productiviteitsverhoging nog wel op de goede weg zijn. Of wij niet aan de ene kant méér afbreken dan wij aan de andere kant opbouwen. Of wij niet de belangen en de integriteit van concrete mensen ondergeschikt maken aan de abstracte doelen en maatschaven van reeksen organisaties en hun specialistische deskundigen? Of wij niet bezig zijn ons in dat kader de wet te laten voorschrijven door in doorsne gemeten kwantiteiten ten koste van de kwaliteit van het individuele bestaan?

Ik meen, dat deze kwesties uitdrukkelijk in een vragende vorm aan de orde moeten worden gesteld. Ik heb daarvoor verschillende redenen. In de eerste plaats zou het onzin zijn te beweren dat productiviteitsverhoging alleen negatieve effecten heeft, te ontkennen dus dat hij een reeks positieve welvaartsgevolgen heeft náást negatieve. Wat zo scherp mogelijk in het licht moet worden gesteld is, dat het gaat om een afweging in een keuze - een maatschappelijke en politieke keuze die wij gezamenlijk moeten doen. Daar zit aan vast het inzicht dat wij niet gevangen zitten in een natuurwetmatig proces, dat de ontwikkeling van onze maatschappij integendeel een resultaat is van de manier waarop wij haar hebben ingericht en geordend en van de doeleinden die wij hebben gekozen. Dat wij de drijfkracht vormen van dat proces, hoe onpersoonlijk en anoniem het ook werkt en hoezeer het zijn werking ook door zijn ingewikkeldheid versluiert.

Waar het om gaat is, dat wij keuzes moeten maken. Keuzes met verstrekkende consequenties. Juist daarom zullen we ons niet mogen laten leiden door vereenvoudigde, kortzichtige zwart-wit schablonen, door dogma's en vooroordelen of door utopistische toekomstvisioenen. Onze keuzes zullen integendeel moeten zijn gebaseerd op zo zorgvuldig mogelijke analyses van de problemen en zo zorgvuldig mogelijke afwegingen van kosten en baten van verschillende manieren van doen en verschillende manieren waarop wij onze maatschappij kunnen inrichten.

Tot niet zo gek lang geleden werd met de kosten, de negatieve welvaartseffecten van onze op productiviteitsverhoging gerichte activiteiten niet of nauwelijks rekening gehouden. Ook nu gebeurt dat nog lang niet genoeg. Dit heeft vooral drie oorzaken. Het komt in de eerste plaats, doordat ieder geneigd is de rekening alleen op te maken voor het deelgebied waarop hij als specialistisch deskundige thuis is en voor het deelbelang dat hij vertegenwoordigt. Het komt in de tweede plaats, doordat wij met zijn allen geneigd zijn de schadelijke effecten van onze activiteiten te beschouwen als problemen die met behulp van nieuwe technieken door nieuwe specialisten en nieuwe organisaties uit de weg kunnen worden geruimd. Het komt in de derde plaats, doordat ieder zich als enkeling machteloos voelt het tij te keren en niet de voordelen wil mislopen die anderen intussen binnenhalen.

Er zijn, kortom, met onze maatschappij twee dingen aan de hand: hij groeit scheef: dezelfde factoren die zijn scheefgroei bepalen maken het bovendien uiterst moeilijk die groei recht te trekken. Oppervlakkige veranderingen en korte termijn beslissingen zullen daarvoor zeker niet voldoende zijn. Nodig zijn dienaangaande

structurele hervormingen. Die zullen niet in één dag, niet in één jaar en niet in één regeringsperiode kunnen worden gerealiseerd. De internationale en onze nationale economische situatie laten bovendien weinig ruimte voor het uitvoeren van zulke hervormingen. Dit maakt het des te meer noodzakelijk een lange termijn koers uit te stippelen en van daaruit maatregelen te ontwerpen die op korte termijn mogelijk zijn.

Laat men het eerste na, dan zullen haast onvermijdelijk de acute problemen van vandaag worden aangepakt op manieren die de problemen op langere termijn nog verergeren. Wanneer b.v. het werkloosheidsprobleem wordt aangepakt door het vestigen of uitbreiden van industrieën die het milieu verder aantasten, dan komt niet alleen de leefbaarheid van dat milieu in gevaar, maar dan wordt het bovendien steeds moeilijker te komen tot een herwaardering van arbeid en een herverdeling van de werkgelegenheid die, gezien het structurele karakter van de werkloosheid, noodzakelijk zijn. Als het werkloosheidsprobleem wordt aangepakt door het in stand houden van industrieën die in de internationale concurrentie geen kans maken, dan belasten we niet alleen onze nationale huishouding met de kosten daarvan maar onttrekken bovendien fondsen aan de ontwikkeling van nieuwe initiatieven die wel kansrijk zijn.

We zijn een periode ingegaan van nieuwe schaarstes: schaarste aan energie, aan natuurlijke grondstoffen en aan andere milieugoederen, schaarste aan werkgelegenheid van de nu gangbare soort. Als er iets is waar we vanaf moeten blijven dan zijn het illusies en valse voorspiegelingen. Wat we integendeel hard nodig zullen hebben dat zijn redelijke en realistische democraten.

Uit de discussie over de grondslagen waar een maatschappij-analyse op gebaseerd hoort te zijn, kwamen als richtlijnen naar voren:

1. Het centraal stellen van het individu als criterium van goed en fout.
2. De plaats van het individu in de samenleving, zijn verantwoordelijkheid hierin.
3. Voorrang voor het denken over lange-termijn oplossingen. De vraag kwam naar voren, of van een bepaald wensbeeld uitgegaan moet worden. Men vond over het algemeen van niet. De auteurs wilden dit ook niet; evenmin willen zij een einddoel aangeven, waarheen de maatschappij zich zou moeten ontwikkelen.

Na de inleidende discussie werd het rapport per paragraaf doorgenomen. Een algemeen punt van kritiek betrof de beperking tot de eigen maatschappij, het weglaten van de buitenlandse dimensie. Dit heeft enerzijds pragmatische redenen: de auteurs menen dat zij niet goed genoeg op de hoogte zijn; dat er geen nieuw beeld van de internationale relaties ontstaan zou zijn. Anderzijds leek hun de volgorde: eerst de eigen maatschappij, dan de internationale structuren, logisch.

Men kon over het algemeen goed instemmen met de visie van de auteurs op mens en maatschappij. Veel aandacht kreeg het onderwerp hulpverlening (par. 6). Aan de orde kwamen de professionalisering, de concurrentiestrijd tussen verschillende hulpverlenende instanties en het feit dat de cliënten vaak niet de werkelijk zwakken in de samenleving zijn: die weten niet waar ze hulp kunnen krijgen of willen helemaal geen hulp. Men was van oordeel dat de mogelijkheden in ieder mens, tot hulpverlening, meer ontwikkeld moeten worden, zodat professionele hulpverlening minder nodig is.

Er werd verder gesproken over de fundamentele vraag: kan de democratie voorschrijven dat iemand moet mee beslissen over een zaak, die hem niet interesseert? Democratie betekent dat iedereen bevoegd, maar niet verplicht is tot oordelen en mee beslissen. Veel meer beslissingen zouden niet-centraal, maar op het niveau van de betrokkenen zelf moeten worden genomen.

rapporteur : Mieke van Baarsel

Het uitgangspunt: een tekort aan 'sociale doelmatigheid' wordt onderschreven, al wordt dit punt zelf nog niet uitgediept. Ook wordt onderschreven dat in dit uitgangspunt een belangrijk stuk motivering is gegeven om te streven naar een andere ondernemingsstructuur waarbij de belangen en doeleinden van verschillende groeperingen meer herkenbaar in evenwicht zijn gebracht.

Al zijn de uitgangspunten en doeleinden onderschreven, ten aanzien van de uitwerking in de voorgestelde structuur wordt wel opgemerkt dat dit wat erg abstract en theoretisch lijkt. Wellicht is het verstandig wat meer op de processen in te gaan die bij de besluitvorming een rol spelen, ook de communicatie meer centraal te plaatsen en wat de structuur betreft zich meer te beperken tot een aantal hoofdlijnen (Kaderwetgeving).

Een en ander wordt geconcretiseerd in de volgende kanttekeningen

- let op de vele verschillen in soorten bedrijven; scheer niet alles over één kam (b.v. landbouwbedrijven, dienstverlening, productiebedrijven, geografische spreiding).
- beperk de gedachten niet tot 'bedrijven met winstoogmerk. Ook non-profit organisaties en andere samenwerkingsverbanden (sociaal-medische sector, ministeries, provinciale griffie enz.).
- niet verstarren in dogma's over 'hoe het moet'; een te vast omliggende structuur kan veel creativiteit doen verdwijnen.
- bij doelstellingen niet alleen intern kijken maar ook externe doelstellingen bezien. B.v.: intern: creativiteit meer aandacht; extern: bijdrage aan welvaart.
- het 'getalscriterium' bij representatie in verschillende organen dient nader te worden bezien. De representativiteit van vakbonden, aandeelhouders, werknemersgroeperingen enz. dient vanuit verschillende criteria te worden bezien.
- effecten buiten Nederland en in relatie tot buitenlandse bedrijven in beschouwing betrekken.
- De directie dient niet verkiesbaar te zijn in de bedrijfsraad.
- Vorming en opleiding verdient veel meer aandacht en zal ten dele aan structuurhervorming vooraf moeten gaan.

rapporteur : P. van Schilfgaarde

VEILIGHEID ALS MAATSCHAPPELIJKE WAARDE

Over het rapport is geen uitspraak gedaan.

Punten uit de discussie in de vorm van conclusies:

1. risico-analyses:

- hiermede moet worden doorgedaan; gewaakt moet worden voor het insluipen van vereenvoudigingen, waardoor de werkelijkheid geweld wordt gedaan; de analyse moet niet op een te beperkt gebied gedaan worden: keuzemogelijkheden voor concurrerende activiteiten moeten daarom aangegeven worden.
- verkeerd gebruik van de risico-analyse moet voorkomen worden: de analyse mag geen eigen leven gaan leiden; het tot stand komen van de analyse moet in de openbaarheid geschieden en niet binnenkamers; er moet een vertaalslag gemaakt worden, d.w.z. formulering in begrijpelijke taal, zodat iedereen overtuigd kan worden.
- er dient een zekere grondslag geboden worden aan het luisteren van de overheid naar de actiegroepen; deze dienen toegang te hebben tot de technische kennis van de overheid: geconstateerd werd dat deze toegang al vaak aanwezig was; de overheid dient een eventuele afwijzing van het standpunt van de actiegroepen te argumenteren.

2. risico-bestrijding:

- de overheid moet niet ongelimiteerd veel geld aan risico-bestrijding geven als mensen zelf er iets aan kunnen doen door hun gedrag te wijzigen; de overheid moet de mensen door voorlichting wel op risico's wijzen.
- buurten en wijken dienen zelf de risico's te analyseren: op kleine schaal en in kleine structuren, want op een andere wijze komt de voorlichting zo van bovenaf.

rapporteur : R. Liesker

De kritiek op dit rapport was unaniem dat het te eng nationaal gericht was, met name betreffende

- de NIVM
- het regionaal beleid
- het zeer wenselijke vastleggen van een gedragscode voor multinationals dat volkomen buiten dit kader valt.

Men was verder van mening dat er onevenredig weinig aandacht aan het onderdeel 'arbeid' besteed was, vooral aan het verband tussen arbeid en sociaal contact. De TAP-regeling achtte men voor uitbreiding vatbaar.

Als probleem werd gezien de polarisering die optreedt doordat de carrièremakers door het bedrijfsleven aangetrokken worden en de mensen met kritiek afgestoten worden (: zo geen kritiek en verbetering van binnen uit).

Algemeen was men van mening dat dit rapport niet meer dan een goede ombuiging is en dat het geen structurele wijzigingen biedt.

rapporteur : Fransje Sjenitzer

Algemeen commentaar op het rapport

- de problematiek moet meer worden uitgediept; hierbij moet vooral ook aandacht worden gegeven aan positieve aspecten de stad betreffende;
- bij uitwerking van het rapport moet ook de relatie met rapport All (maatschappij-analyse) en zo mogelijk ook met de andere rapporten duidelijk worden;
- in het rapport ligt een sterke nadruk op middelen: doelen zouden sterker naar voren moeten komen;
- uit de voorgaande punten blijkt dat het rapport verdere uitwerking behoeft. Overigens kan worden vastgesteld dat in het rapport geen zaken aan de orde komen waarmee men het principieel oneens is.

Commentaar naar aanleiding van de inhoud

- Woonfunctie van de stad en de ontwikkeling daarvan (ontvolking/overloop) vereisen een meer diepgaande analyse. "Uitvloeien van de stad over het land" is geen gunstige ontwikkeling. Situaties die mensen de stad uitdrukken (slechte woonsituaties, woningonttrekking door bedrijven, etc.) resp. de stad uittrekken (gunstige woonmogelijkheden in kleine kernen, etc.) moeten worden aangepakt, en wel zodanig dat het wonen in en buiten de stad - zowel wat betreft mogelijkheden als aantrekkelijkheid - meer met elkaar in evenwicht worden gebracht.
- Zowel voor nieuwbouw als voor renovatie moeten de normen ter discussie worden gesteld; de indruk bestaat dat deze normen hier en daar te hoog worden opgevoerd.
- Ter bescherming van de woonfunctie van de stad moet grotere aandacht worden gegeven aan de onttrekking van woonruimte ten behoeve van bedrijfsfuncties. De indruk bestaat dat de gemeenten nog onvoldoende middelen ten dienste staan om op dit punt een effectief beleid te voeren.
- Eveneens ter bescherming van de woonfunctie wordt bepleit het maken van een bestemmingsplan voor de reeds bebouwde delen van de gemeente verplicht te stellen.
- In dit verband wordt gesteld dat de invloed van de burger op de ruimtelijke ordening onvoldoende geregeld is door de mogelijkheden van inspraak resp. bezwaarmaken tijdens de bestemmingsplan procedure; uitvoeringsmaatregelen (b.v. bouwplannen) worden wel aan voorschriften, maar dikwijls in onvoldoende mate aan de bedoelingen van het plan (vastgelegd in de toelichting) getoetst.

Om hierin verbetering te brengen zouden commissies kunnen worden ingesteld - vergelijkbaar met de welstandscommissie- waarin onder meer bewoners van het betreffende plangebied zitting hebben.

- Centrumgemeenten worden relatief te sterk belast wat betreft de financiering van een groot aantal bijzondere voorzieningen (schouwburg, concertgebouw, scholen, openbaar vervoer, etc.). Alle gemeenten binnen het invloedsgebied van de centrumgemeente zouden verplicht moeten worden bij te dragen in het bekostigen van dergelijke voorzieningen.

Het verschijnsel "weilandwinkel" ondermijnt het stedelijk voorzieningen apparaat. Bovendien draait de gemeenschap op voor vele kosten die gemoeid zijn met de vestiging van een weilandwinkel. Geconcludeerd wordt dat het verschijnsel met alle kracht moet worden tegengegaan.

- De huursituatie betekent in het algemeen een zeer geringe betrokkenheid van de huurder met zijn woning, b.v. doordat het gebruik van de huurwoning aan vele regels gebonden is. Er moet gezocht worden naar mogelijkheden waarbij bewoners meer medezeggenschap krijgen over de wijze waarop gebouwd en vervolgens gewoond zal worden. Het coöperatief woningbezit waarover in het rapport wordt gesproken is wellicht een goede mogelijkheid; om hierover een definitief oordeel uit te spreken zal het idee eerst verder moeten worden uitgewerkt. Men vraagt zich af of hier de term "woningkoopvereniging" op zijn plaats zou zijn.
- Verkoop van het bezit van woningbouwverenigingen wordt niet verworpen, vooral in delen van het land waar geen sprake meer is van een woningtekort.
- Over het onderwerp verkeer zijn de meningen wat minder eensgezind. Toch is een meerderheid voor het stimuleren van openbaar vervoer en langzaam (fiets-) verkeer naast een selectief gebruik van de particuliere auto. De paragraaf mobiliteit moet bepaald verder worden uitgewerkt.

rapporteur : J. Dekker

ONDERNEMINGSGEWIJZE PRODUCTIE EN SOCIAAL ONDERNEMERSCHAP

Over het algemeen was men het principieel niet oneens met het idee van een onafhankelijk adviesorgaan ten dienste van het parlement. Wel bestond er enige skepsis ten aanzien van de realisering van een dergelijke instelling.

Als praktische problemen werden genoemd:

- het gevaar van bureaucratisering en verambtelijking;
- het gevaar van een nieuwe klasse van superdeskundigen;
- de schaalvergroting in het bedrijfsleven.

De auteur van dit rapport, de heer Glastra van Loon, merkte over de laatste twee punten op dat

- de taak van deze deskundigen nauwkeurig omschreven (en hun invloed daarmee beperkt) zou moeten zijn;
- schaalverkleining mogelijk en in sommige gevallen zelfs noodzakelijk is: het bedrijf is dan zo groot dat het moederbedrijf het niet meer kan overzien en de beleidsbepaling uit handen geeft.

Ook bestond er enige onenigheid over de vooronderstelling dat de belangen van overheid en ondernemer gemeenschappelijk zouden zijn: essentieel in dit rapport is namelijk de gedachte dat de ondernemer evenzeer gebaat is bij een dergelijk adviesorgaan; het betekent immers niet alleen een beperking voor hem, maar ook het wegnemen van de onzekerheid (het ongunstige ondernemingsklimaat).

Verder waren er nog enkele suggesties: dat

- dit adviesorgaan ook op lokaal niveau (gemeenteraden) zou moeten functioneren;
- naast dit adviesorgaan, dat een beleid zou moeten voeren dat de auteur als diepte-democratiserend karakteriseert, de breedte-democratisering zou moeten (blijven) bestaan (inspraak, verantwoording bedrijfsleven aan parlement).

rapporteur : Fransje Sjenitzer

**INKOMENSPOLITIEK
EN DE GROEIENDE COLLECTIEVE SECTOR
IN EEN DEMOCRATISCHE MARKTECONOMIE**

Een meer gedegen discussie van de uitgangspunten was niet goed mogelijk daar het rapport eerst 's morgens ter beschikking kwam.

Als belangrijkste vraagpunt kwam naar voren of de norm ten aanzien van de groei van de collectieve sector (0%, 1% of iets ertussen in) wel een goed uitgangspunt vormt. Op zijn minst is er twijfel mogelijk of de richting van de bestedingen en de aard van de verschillende aandelen in dit 'collectieve' deel niet meer aandacht vragen.

Nypels verdedigt met klem dat, ook al biedt een norm geen definitieve uitweg, een besluit over een norm toch beslist noodzakelijk is. Kort gezegd: momenteel gaat ruim 50% van het nationaal inkomen naar de collectieve sector.

Van een groei van b.v. 4% gaat dus ook 2% daarheen. Als nu nog 1% wordt toegevoegd als 'toename collectieve sector' blijft 1% over.

Dit moet dan dekken: contractloonverhoging;
incidentele verhogingen;
verbetering positie bedrijfsleven.

Aangezien ieder van deze drie de ene procent volledig opeist ontstaan er conflicten, inflatie, enz.

Aan het eind lijkt overeenstemming over de gedachte dat op korte termijn een norm voor de collectieve sector houvast kan bieden voor beleid en rust kan brengen in onderhandelingen. Wezenlijk uitkomst biedt dit echter niet en op lange termijn zullen toch andere zaken en een andere aanpak aandacht vragen.

Kanttekeningen bij concrete voorstellen:

- 6 miljard besparen op ambtenaren lijkt niet reëel; wel sociale rechten en lasten ambtenaren bekijken maar dan in totale rechtspositie sfeer;
- bekijk ook vooral de groei van het ambtenarencorps en de taken die de overheid aan zich trekt. Hier is meer te besparen en bovendien nodig als men wezenlijk naar spreiding van macht streeft;
- bekijk het belastingstelsel; met name inkomstenbelasting en relatie tot sociale uitkeringen (b.v. lagere werkloosheidsuitkering en negatieve belasting);
- vergaande vereenvoudiging belastingstelsel doet waarschijnlijk meer voor rechtvaardige inkomensverdeling dan het huidige ondoorzichtige stelsel met alle aftrekposten.

rapporteur : P. van Schilfgaarde

De algemene opinie was, dat het onderwijsniveau zo hoog mogelijk moet blijven, maar dat de koppeling: hoger opleidingsniveau - hoger salaris, verkeerd is, en dat een andere arbeidsopvatting in dit verband noodzakelijk is. Van een opleiding moet niet de suggestie uitgaan dat hij toegang verschaft tot bepaalde functies: dit komt in de praktijk vaak niet meer uit.

Enkele suggesties voor een onderwijsparagraaf:

- Er moet veel aandacht besteed worden aan verbetering van de kwaliteit van het kleuter- en basisonderwijs.
- Het is van belang zich te bezinnen op de vraag wie het onderwijs moet beheren. De centralisering is gewenst. In dit verband werd de 'derde bestuursvorm' - een tussenoplossing tussen openbaar en bijzonder onderwijs, die door een komende grondwetswijziging mogelijk wordt gemaakt - positief gewaardeerd.

Tenslotte kwam de permanente educatie ter sprake. We moeten oppassen, dat die niet in hetzelfde slop raakt als het 'gewone' onderwijs. Permanente educatie moet niet of niet alleen om- en herscholing worden. Dat zou betekenen dat wederom het arbeidsaanbod bepalend is voor het onderwijsprogramma.

rapporteur : Mieke van Baarsel

Het rapport werd positief beoordeeld, met name de stijl werd zeer gewaardeerd. De auteur deelde mee in het komende rapport maatregelen op te nemen.

Punten uit de discussie in de vorm van conclusies:

1. Er is gepraat over de wenselijkheid harde grenzen (getalsmatig) voor het mogelijke bederf van het milieu aan te geven om zo de aantasting van het milieu de kop in te drukken; het is echter te riskant om te wachten tot deze informatie komt; het aangeven van zo'n grens wordt gezien als hulpmiddel om de mensen te overtuigen en niet als het verlenen van een vrijbrief om tot aan die grens het milieu aan te tasten.
2. Op de vraag of voor het beheer van het milieu het antropocentrisme (behoud van het milieu om wille van het uiteindelijk belang van de mensheid) of het milieucentrisme (behoud van het milieu als iets wat in zichzelf waarde heeft) dient te overwogen wordt uiteindelijk geantwoord dat men in de afwegingsprocedures beide wegen moet bewandelen.

Bij het overtuigen ten behoeve van het behoud van het milieu is een variatie in argumentatie in zo groot mogelijke hoeveelheden nodig; bij deze verkooptruc waardoor ieder wel door een of meer argumenten wordt overreed, moeten toch ook onze normen die hieraan ten grondslag liggen naar voren gebracht worden: het gaat ons namelijk zeer zeker om de normen.

3. Naar aanleiding van de passage: "Van groei naar 'schaarste' economie": Bij de vraag in hoeverre de schaarste van grondstoffen het beleid moet bepalen komen de volgende punten naar voren:
 - a. er is een verschuiving van goedkope naar dure grondstoffen;
 - b. als door snelle consumptie van grondstoffen de prijs stijgt kan de prijsstijging sociaal ontwrichtend werken;
 - c. bij het gebruiken van de grondstoffen moet men kijken naar de kosten buiten de directe kosten en baten.

Omdat er een koppeling bestaat gebruik van grondstoffen en energieverbruik, en energieverbruik tot klimatologische veranderingen kan leiden, is het des te meer gewenst voorzichtig te zijn met het gebruiken van grondstoffen.

Een groot gevaar in verband met de schaarste aan grondstoffen is het niet verstandig verwerken van grondstoffen in weinig duurzame goederen.

Matiging van de consumptie hier is nodig ten behoeve van de derde wereld.

rapporteur : R. Liesker

SLOTBESCHOUWING

A. Riemen

Jan Terlouw heeft vorige week zaterdag aan het slot van de studiebijeenkomst van Resoluut een boeiend en instructief betoog gehouden over werkgelegenheid. Ik heb met bijzonder veel belangstelling naar hem geluisterd, niet alleen naar de persoon Terlouw, maar ook als vertegenwoordiger van een partij. Aan het eind van zijn betoog heb ik een tweetal opmerkingen gemaakt. Ten eerste dat de essentie van hetgeen hij had verwoord frappant in overeenstemming was met het kenmerkende van de discussie zoals die zich had voltrokken in de sociaal-economische werkgroep van Resoluut. Vervolgens daaraan de vraag gekoppeld: maar hoe vertel ik het de werklozen.

Zal het bij de betrokkenen zelf overkomen als een antwoord op de signalen die zij geven? Die signalen zijn er, levensecht, opgetekend uit de mond van de mensen zelf en vastgelegd in het boekje "Noodsignalen", uitgegeven in 1972 door het bedrijfsapostolaat in Breda naar aanleiding van de voorgenomen bedrijfs-sluiting van de Enka. Mogelijk kent U ze, dan is het goed ze nog eens te herhalen. Kent U ze niet dan zijn ze van nog meer belang.

Uit de veelheid doe ik een willekeurige greep:

Een 50-jarige, 34 dienstjaren.

Thuis was er ook grote verslagenheid en konden we geen hap eten door onze keel krijgen. Mijn vrouw is nu zwaar overspannen.

Wat de toekomst betreft, zie ik geen uitzicht meer op ander werk. Dit is ook met een goede afvloeiingsregeling niet goed te maken.

Nu werk ik nog in een gemeenschap en kunnen wij eens met collega's praten over onze gezamenlijke moeilijkheden, maar als ik over een paar maanden buiten de poort kom te staan, dan sta ik alleen.

Een 51-jarige, 30 dienstjaren.

Het gevoerde sociaal beleid werd alleen gevoerd zolang men de mensen nodig had, nu wordt men als een stuk vuil aan de kant gezet.

Een 52-jarige, 15 dienstjaren.

Och, als U toch eens zou kunnen begrijpen wat dit voor ons betekent. Ik kan het na twee keer niet meer opbrengen om nog een derde keer opnieuw te gaan beginnen. En om in de W.W. te lopen, dat houd ik geen jaar vol. Daar ga ik aan onderdoor. Och, je wordt toch voor een paar centen verkocht. Wat je verliest, je rust, je zekerheid, je aanzien, je geluk, dat is niet in geld uit te drukken. Het is eigenlijk alleen maar erg dat ze je daar geld voor durven aanbieden. Maar wat je wordt, is een werkloze, ergens bungelend onder aan de maatschappij.

Produktiewerker, 28 jaar, 7 dienstjaren.

Het lijkt wel of ze je klein willen krijgen. Als ik in de W.W. moet, ga ik er zeker aan kapot. Dat kan ik niet, de hele dag niets doen. Een man hoort te werken; een hele dag lanterfantent bij vrouw en kinderen is niet goed voor de goede verstandhouding, dan houdtje huwelijk het niet uit. Je wilt de verantwoording dragen voor je gezin, maar ze geven je de kans niet.

Produktiewerker, 28 jaar, 7 dienstjaren.

Zoals we nu staan te werken is eigenlijk ook niets. Als het zover is, waar moeten we dan naar toe? Naar de W.W., waar moeten we anders naar toe? We zullen maar kijken. Ik vind, dat we gewoon nummers zijn, er zijn er een aantal te veel en dan gaan we in de vuilnisbak.

Een 48-jarige, 30 dienstjaren.

Ik heb een paar potten verf gekocht om maar afleiding te hebben, om er niet aan te hoeven denken. Vrouw moest naar de dokter omdat ze het niet meer aankon. Er waren in de wachtkamer 8 vrouwen, waarvan er 6 van Enka-werknemers. Ze heeft slaap- en zenuwpillen gekregen. We hebben veel slapeloze nachten gehad. Als mijn vrouw overdag boven kwam om te werken en ze zag het bed, dan ging er erop liggen uit moedeloosheid.

Een 31-jarige, 12 dienstjaren.

Het is gewoon zo, ze kunnen zeggen wat ze willen, voor heel veel mensen stort alles ineens. Mensen die hebben gejanikt, niet gehuild maar gejanikt. Met welk recht doet de ene mens de ander dit aan? Je zou het hun terug willen betalen, hetzelfde laten voelen wat er binnen in je is. Ze zijn onbereikbaar. Niet het werk, niet de machines zijn nu belangrijk. Je 'mens-zijn' is aangetast.

Het zijn niet alleen de mannen die signaleren, maar ook hun vrouwen. Ook hier een willekeurige greep:

Echtgenote, 27 jaar. Man: 30 jaar, 8 maanden in dienst, vierploegendienst, 2 kinderen, 5 jaar en 15 maanden.

Zal ik U nog eens wat vertellen, meneer. Over 'vertrouwen' gesproken: Eén van mijn broers, waar ik het net over had, is bij die aandeelhoudersvergadering geweest in Amsterdam. Eén van die grote heren zei tegen hem: "Hou je koest, jullie hebben al genoeg geprofiteerd van de welvaart."

Echtgenote, 46 jaar. Man: 48 jaar, 22 jaar in dienst, drieploegen dienst, 4 kinderen, 15, 13, 10 en 6 jaar.

Ik kan er nu, na zes weken, pas over praten zonder te huilen. Maar ik moet er niet te lang over praten, anders begin ik weer. Ik heb zenuwtabletten van de dokter gekregen. Je vertrouwen is weg. Kun je dan niemand meer vertrouwen, zelfs niet degenen, waar je zo hoog tegenop keek? Hebben die mensen, die zulke beslissingen nemen, een geweten? Zij moeten dit toch al lang hebben zien aankomen? 't Is toch veel meer hun fout dan de fout van mijn man? Maar hij wordt ervoor gestraft. En waarom? Omdat hij zo een en al voor zijn werk was? Ik snap het niet. Een bedrijf waar ze zelfs een kerstfeest vieren, geeft zijn mensen zo'n trap. Was dat dan allemaal comedie? Bijna 50 jaar oud moet je ontdekken, dat je niet meetelt: jij niet en je man niet en je kinderen niet. Weggooiblikjes, meer zijn we niet. Dat is de dank die je krijgt. Als we nu maar gezond mogen blijven. Ik ben op van de zenuwen. Ik ben bang voor wat straks allemaal nog komt. Ik kan evenzeer een vrouw aan het woord laten van een werkloze, ontslagen bij van Houten:

"Ik heb vorige winter vreselijk lopen tobben: een maagzweer en allerlei andere klachten. De dokter begreep er eerst niets van. Op een gegeven ogenblik vroeg hij aan mijn man of die niet een tijdje voor mij kon zorgen, dan kon ik in bed blijven. Ach ja, zei mijn man, ik zit toch de hele dag thuis. Ik moest iets wegslikken. Ik geloof dat de dokter toen begreep waar de klachten vandaan kwamen." Het slot van haar relaas wil ik U bepaald niet onthouden:

"Het moeilijkste is dat mensen als wij nooit gewend zijn om eens goed over onze problemen te praten. Hij zal nooit toegeven dat hij zich verveelt, zelfs voor mij wil hij altijd de schijn ophouden dat hij het vreselijk druk heeft. Als ik vraag of hij iets voor mij wil doen zegt hij dat hij geen tijd heeft omdat hij dan van vroeger gewend is. Laatst moesten voor mijn zangvereniging kranten worden opgehaald en vroeg ik of hij zaterdag wilde rijden. Toen mopperde hij: "Waarom juist op zaterdag?". Ach, zei ik een beetje kwaad, voor jou is het toch elke dag zaterdag. Ik flapte het eruit voor ik er erg in had. Het was echt heel hard voor hem. Ik kan me nu nog een klap voor mijn gezicht geven omdat ik mijn man zo heb getroffen. Maar het is eigenlijk wel erg, dat we na anderhalf jaar nog zo vreselijk op onze woorden moeten letten."

Ik kan niet nalaten in enkele korte zinnen een werkloze aan het woord te laten. De man was oorspronkelijk kleermaker, ontslagen als snijder: "Ik kon portier of iets dergelijks worden bij een verzorgingstehuis, maar toen ik ging praten bleek dat ik de vuile was moest sorteren. Het werk is gemakkelijk genoeg, zeiden ze, er heeft er één aangestaan met één arm."

Deze signalen zijn een aantal jaren geleden opgetekend maar U kunt ze nu nog horen in Heveadorp, bij de Etna in Breda, bij het Nederhorstconcern, bij Ten Cate in Almelo, alsmede uit de mond van talloze W.A.O.- gerechtigden. Het is de problematiek van velen die slechts gevangen wordt in koele cijfers die niets zeggen over de welzijnsnood die erachter schuil gaat. Een welzijnsnood waarvoor we zelf het klimaat hebben geschapen, waaraan we zelfs mooie spreuken ten grondslag hebben gelegd die tot op de dag van vandaag nog doorwerken zoals: "Wie niet werkt zal ook niet eten", "De

arbeid die men willig doet, en valt niet zuur, maar is ons zoet"; "Hoe zwaarder werk hoe hoger loon, hoe heter strijd, hoe schoner kroon". En, terwijl "Rust roest" en "Lediggang des duivels oorkussen is" brengt arbeid het summum: "Arbeid adelt" en "Arbeid geeft zaligheid". Tegelijkertijd echter blijft zich het proces voltrekken van een arbeidsvlucht. Een signaal daartoe is het nog steeds zich op een hoog niveau bevindende percentage ziekteverzuim waaraan in een versneld tempo meer de psycho-sociale als de somatische factoren ten grondslag liggen.

Het is het signaal van een zelfstandiger, kritischer en mondiger geworden werknemer, die niet meer alleen vraagt of hij door middel van het werk zijn materieel bestaan kan veilig stellen, maar tevens hoe en in welke omstandigheden hij dit kan doen. Hij verzet zich daarom tegen de belemmeringen die hij ondervindt in zijn individuele emancipatie.

Deze belemmeringen ontstaan wanneer men in een afhankelijkheidspositie verkeert vanaf de aanname in het bedrijf - en voor wat de daarbij toegepaste selectienormen betreft - tot aan zijn ontslag. Afhankelijk van de door anderen gemaakte keuze voor zijn hoogste bedrijfsleiding en die van de baas. De samenstelling van zijn functie geschiedt door de leiding die hem ook zijn taak opdraagt.

En bij het promotiebeleid en het daarbij toegepaste beoordelingsstelsel is de meest bepalende factor de identificatie met het zonder hem geformuleerde bedrijfsdoel. Op basis van een door anderen vastgesteld doel worden voor de individuele werknemer verstrekkende en ingrijpende beslissingen genomen, waarvoor tegenover hem nauwelijks enige verantwoording behoeft te worden afgelegd. De dringende noodzaak van de humanisering van de arbeid zal zich dan ook verder moeten uitstrekken dan het toedekken van spanningen en een aanpassingsbeleid gericht op door anderen vastgestelde technisch-economische bedrijfsdoeleinden. De humanisering zal zich moeten uitstrekken over de gehele linie van werkoverleg tot het beoordelen van de beleidsbeslissingen aan de top, waarbij een verantwoordingsplicht over het gevoerde beleid, met de mogelijkheid dit al dan niet te sanctioneren, een wezenlijk bestanddeel behoort te zijn. Dat alsdan de kapitaalsfactor niet het overheersende, noch het invloedrijkste en zeker niet het beslissende element moet vormen, is voor mij althans een zaak die hieraan onlosmakelijk verbonden moet worden.

Niettemin gebiedt de realiteit, er rekening mee te houden dat er vooralsnog geen uitzicht is op volledige werkgelegenheid juist vanwege de grote omvang van het structurele karakter van de werkloosheid. Het is daarom al te simplistisch te stellen dat uitbreiding van investeringen het werkloosheidsprobleem oplost, evenals de garantie te eisen dat de investering arbeidschepend zal zijn. Niet minder simplistisch is het de stelling te verkondigen dat we met een behoorlijke graad van werkloosheid moeten leren leven. Veel meer gaat het om de vraag hoe we de werkloze zelf, en betrek daar de W.A.O.-er ook maar bij, hoe we die weer leren leven. Het pleidooi voor een arbeidsloos inkomen moge aardig klinken, maar dan wel vanaf de universitaire katheter, maar niet vanuit de maatschappelijke realiteit. Nog geheel los

van het gegeven hoe men werkloos is geworden of in de W.A.O. terecht is gekomen, zit het probleem in het zich maatschappelijk buitengesloten voelen, zich niet meer waar kunnen maken, nutteloos zijn. Dit etiket ook opgeplakt te krijgen in het gezin, in de buurt, in de familie. Maar ook in een breder maatschappelijk verband laat men dit bestendigen. De werkloze, de W.A.O.-er is dezelfde mondige, kritische, zelfstandige persoon gebleven, die alsdan moet functioneren in een structuur van sociale zekerheid, die daar in het geheel niet op is afgestemd. Nog los van de complete doolhof waarin men komt te verkeren, wordt ver van de betrokkene af, beslist wat hij had moeten willen, wordt hij in een reeks van medische kanalen gestopt, die nauwelijks enige verbinding met elkaar hebben, gaat de medicus door met het toepassen van medische modellen, terwijl hij zelf weet dat ze niet toepasbaar zijn, ja zelfs dat het medische etiket de werkelijkheid verdoezelt. Men probeert de betrokkene terug te dringen in het strikt economische productieproces en houdt, als dat niet lukt, het verder wel voor gezien. Bovendien ontbreken duidelijk zichtbare verbindingskabels naar bedrijfs-situatie, arbeidsmarkt en gezondheidszorg. En toch is sinds 1967 de vrijwaring van gebrek als rechtsgrondslag uit de sociale verzekering verdwenen, en hebben we daarvoor in de plaats gesteld het recht op gelijke kansen en het recht op zelf-ontplooiing. De sociale zekerheidsstructuur plaatst zichzelf in een maatschappelijk isolement, blijft passief, signaleert noch appeleert, laat staan activeert maatschappelijke ontwikkelingen en bevestigt daardoor de maatschappelijke situatie van de mensen die grotendeels op deze instituties zijn aangewezen. Geplaatst tegen de achtergrond van de maatschappij- en mens-ontwikkeling wekt het alleen maar verbazing dat hier in 25 jaar structureel niets wezenlijks is veranderd. Pogingen daartoe stuiten af op de macht van de technocratie, op het zichzelf ingraven en het weigeren om over de hekken van het eigen tuintje heen te kijken.

Indien het formele dienstverband met de onderneming blijft bestaan, ook bij uitschakeling van het arbeidsproces, dan zou juist mede vanuit de sociale zekerheid het mogelijk gemaakt moeten worden om de betrokkenen anderszins zinvol te laten functioneren. Te denken valt aan bedrijvenwerk van de vakbeweging, wijk- en buurthuiswerk of ten behoeve van kerken en politieke partijen. Kortom werkzaamheden van maatschappelijk groot nut waarin velen zich waar zouden kunnen maken maar die dan ook een maatschappelijke waardering behoeven, los van de vraag of men dit al dan niet professioneel doet. In niet mindere mate kan vanuit de sociale verzekering worden meegewerkt aan een actief arbeidsmarktbeleid door het meefinancieren van projecten, gericht op om-, her- en bijscholing - ook op het bredere terrein - tot maatschappelijk nuttige functies.

Voorwaarde is echter wel dat er op korte termijn een einde wordt gemaakt aan het pensioenverlies bij wisseling van dienstbetrekking. Het is nauwelijks nog een te accepteren zaak dat voor het vandaag werkloos zijn, men op het einde van de actieve periode nog eens de rekening krijgt gepresenteerd middels het pensioenverlies als

gevolg van de huidige werkloosheid. Stappen in de richting om pensioenverlies enigszins te voorkomen door het samenvoegen van fondsen blijven uit. Men blijft doorfunctioneren in het donkere bomenbos van 85 bedrijfspensioenfondsen, 1500 ondernemingsfondsen en 18000 regelingen bij particuliere verzekeringsmaatschappijen. Ik vrees niet een beperkt aantal grote, door de werknemers beheerde fondsen, Integendeel. En om wille van de doorzichtigheid, en om het pensioenverlies op een eenvoudige wijze te voorkomen. Maar vooral ook om controle te kunnen uitoefenen, om geldstromen daareen te leiden waar ze het hardst nodig zijn, naar de non-profit sector, naar de maatschappelijk nuttige objecten welke op basis van de gebruikelijke beleggingscriteria niet of slechts relatief duur aan bod kunnen komen bij het verkrijgen van kapitaalmiddelen. Kortom dat er andere criteria worden aangelegd dan het maximale redement. Mijn ervaringen met particuliere maatschappijen die me als bestuurslid van een bedrijfspensioenfonds collectief dwongen het hoogste rendement na te streven en het sociaal wenselijke aspect aan de kant te zetten, zijn te bitter om er nog in te geloven dat van daaruit het initiatief zal komen tot de noodzakelijke ruimere criteria.

Al hetgeen ik nu gezegd heb zal op het politieke vlak in het vizier genomen moeten worden. Dit zal echter moeten geschieden in affiniteit met de mensen wier gevoelens ik getracht heb te vertolken. Maar ook in affiniteit met de maatschappelijke organisaties die deze mensen vertegenwoordigen, hetgeen iets anders is dan als hun spreekbuis fungeren.

Mijn affiniteit strekt zich heel duidelijk uit tot die maatschappelijke organisaties die alle werknemers verenigen, omdat fundamenteel de problemen van alle werknemers hetzelfde zijn en de elementen van solidariteit daar nog het meest herkenbaar zijn en niet vertroebeld worden door groepsegoïsme en overleefde standsverschillen.

Ik realiseer me nu dat ik tot U gesproken heb als persoon, niet als vertegenwoordiger van een partij. Misschien was het daarom niet zo geschikt voor de politiek. Eerlijk gezegd, dat was ook niet mijn bedoeling. Wel ging het er mij om dat de politiek geschikt wordt voor de mensen, wier signalen en signalement ik getracht heb over te brengen.

port betaald
port payé
's-Gravenhage

B DE BOER
KRULLELAAN 4
ZEIST

2740

Statenlaan 23
's-Gravenhage